

פמיניזם דתי כתיקון עולם

בית דין שו"ת חינוך
סירוב גט הזרה
דת ומדינה הסמכה קידושין
רבניות הסכם קדם נישואין
טוענת רבנית
בית מדרש מגילה הובלה
עליה לתורה מניין משתף שעשני כרצונו
עזרת נשים כסיוע
הלכה טבילה משגיחות כשרות
קריאת נשים ייצוג נשי שוויון
דורשות טוב
הסמכה קידושין
רבניות הסכם קדם נישואין
בית מדרש מגילה הובלה
עליה לתורה מניין משתף שעשני כרצונו
עזרת נשים כסיוע
הלכה טבילה משגיחות כשרות
למדניות עגונות מחאה יועצת הלכה
הפרדה סמיכה
פסיקה
לימוד מנהיגות
מחיצה

כתיבה: טו"ר רבקה לוביץ

עריכה: הדס אחיטוב

הפקה: עינת ברזילי, דוברת קולך

עיצוב: שפרה ארליך קופל

חברות ועדת ההיגוי:

עו"ד יעל רוקמן, מנכ"לית קולך

ד"ר רונית עיר-שי, החוג למגדר בר אילן ומכון הרטמן

ד"ר חנה פנחסי, מכון הרטמן

ד"ר מיכל פרינס, מייסדת ומנהלת מרכז יהל

מיה בודאי, חברת ועד מנהל בקולך, מורה ומנחת קבוצות

אפרת שפירא רזנברג, חברת ועד מנהל בקולך, אשת תקשורת ופובליציסטית

ד"ר חגית הכהן וולף, מרכז ספיר

תודה לקרן שטיינמץ הרשקוביץ על התמיכה

דברי פתיחה

כ-21 שנים חלפו מאז הקימה פרופ' חנה קהת את ארגון 'קולך': פורום נשים דתיות' ומאז קולן של נשים דתיות פמיניסטיות נשמע ברור וחזק. מקבוצה קטנה הפכנו לציבור הולך וגדל של נשים ואנשים בעלי מחויבות לתורה ומצוות, לפמיניזם ולתיקון עולם.

זכינו לחיות בדור שבו מתהלכות בינינו נשים גדולות רוח, תלמידות חכמים, מנהיגות בעלות כתפיים רחבות המעמידות תלמידים ותלמידות. מחוכמתן ומתורתן יכול להתבשם הציבור כולו, השתקתן והדרתן הן עוול להן ולעולם.

אנו בקולך עסוקות לאורך השנה במציאת מקומות עבודה לתלמידות חכמים בוגרות מדרשות גבוהות; אנו פועלות במרץ נגד עוולות הנעשות בשם הממסד הדתי, או מטעם אלה הפועלים בשמו; אנו מתייצבות לצד נשים הסובלות מקיפוח או מחוסר מודעות למצבן ומצוקתן; ואנו משמיעות את הקול הנשי בכנסים, במאמרים ובספרים, בבחינת 'השמיעיני את קולך'.

בחוברת המוגשת כאן ביקשנו להכיר לקוראים, על קצה המזלג, את תפיסת עולמנו ועשייתנו. את הדרך פרצו באומץ רב נשים גדולות בנות הדור הראשון, ואנו, בנות הדור השני והשלישי, צועדות בעקבותיהן ובהליכתנו המשותפת גם אנו מרחיבות את הדרך לנשים שיבואו אחרינו.

את החוברת הגו יחד נשים בקיאות ומלומדות הנמצאות היום בחזית העשייה הפמיניסטית הדתית. הרעיונות עובדו לטקסט בהיר על ידי הטוענת הרבנית רבקה לוביץ, המקדישה את פעילותה למען נשים מסורבות גט ועגונות. אני רוצה להודות להן על מסירותן, יושרתן ואומץ לבן.

בברכת שנה טובה, שנה של התקדמות משותפת בהגדלת התורה והאדרתה.

נשמח לתגובותיכם,

עו"ד יעל רוקמן

מנכ"ל קולך

הפמיניזם הדתי - אתגר הדור

הפמיניזם הדתי הוא מתנועות התחייה החשובות ביותר של החיים היהודיים בדור הזה, והוא האתגר הגדול ביותר של העולם הדתי בדורנו. הוא בא לתת מענה לצורך רוחני, קיומי וממשי של דור, כפי שהציונות או החסידות היו תגובה למצב היסטורי.

כמו התנועות הללו, גם הפמיניזם הדתי מעלה שאלות קשות ותהיות לגבי העולם הדתי ומציב בפניו אתגרים חדשים; כמו תנועות אלו, גם בכוחו של הפמיניזם הדתי לרומם את עולם התורה וההלכה, לגלות בו תובנות חדשות ומרעננות, להביא לתיקון עולם ולקירוב הגאולה; וכמו תנועות אלה, גם הוא מביא עליו התנגדות חריפה מצד אלה החוששים מהשינויים שעלולים להתחולל בעולם היהודי.

לאורך אלפי שנים, וכמקובל בתפוצות השונות שסבבו את היהודים לאורך השנים, בארצות אירופה וארצות האיסלאם, היו נשים בשולי החיים הדתיים. העולם הדתי התנהל בלעדיהן - בבית המדרש ובבית הכנסת, בטקסי חיים ובמעגל השנה, מרגע הלידה ועד רגע המוות. הן נעדרו מן היצירה הדתית על שלל ענפיה - הלכה ומחשבה, פרשנות ומדרש. תפקידן הסתכם למעשה במתן מעטפת שתאפשר לבעל לצאת ללמוד ולהתפרנס, בעוד הן עסקו בגידול ילדים, בטיפוח הבית ובחינוך הבנים להמשך החיים היהודיים. השוליות שלהן בחיים היהודיים, יחד עם דיני הצניעות והחובות בגידול הילדים ובניהול משק הבית, הכניסו אותן יותר ויותר מהמרחב הציבורי אל תוך הבית פנימה.

בעידן המודרני, שבו נשים יצאו מהתחום הביתי ופרצו לעולם הרחב - בהשכלה, בפוליטיקה, בהנהגה ובצבא; כאשר יש שופטות, ראשות ממשלה, חוקרות, סופרות, נשות עסקים ותלמידות חכמים - הולכת ומתגברת בקרב יותר ויותר נשים ההבנה כי מקומן השולי בעולם הדתי אינו מבטא את רצון ה', אלא הוא תוצר של נסיבות היסטוריות שהגיעה העת לשנותן. צו השעה וצו דתי הוא לפנות להן מקום בעולם היהודי, לאפשר להן לצמוח בעולם התורה, להשמיע את קולן במרחב הציבורי ולשקף ביצירה הדתית את ניסיון החיים הנשי שלהן ואת עולמן הדתי, באופן שיפריח ויתרום לעולם הדתי כולו, כך שיהיה שלם וטוב יותר.

מהו בעצם הפמיניזם הדתי?

'פמיניזם דתי' הוא שם כולל לעמדות, לפעולות ולרעיונות התומכים בקידום מעמדן של נשים בחיים היהודיים. נשים וגברים בעלי עמדות פמיניסטיות-דתיות מחויבים באופן מלא לעולם התורה וההלכה, ובה בעת מבקשים לקדם נשים בעולם הדתי ולאפשר להן את מלוא המימוש האפשרי בעולם ההלכה והמצוות. הפמיניסטית הדתית אינה רק מי שמחזיקה בדעות פמיניסטיות והיא גם דתית, אלא מי שיש לה צורך דתי וקיומי לבטא בחייה שתי זהויות אלה, בלי לוותר על אף אחת מהן. העולם הדתי והאמוני שלה אינו יכול לעמוד בסתירה לערכים הליברליים הפמיניסטיים שבהם היא מאמינה, ראיית כל אדם כנברא בצלם וכבעל זכות לחיים ראויים; והעולם הפמיניסטי שלה אינו יכול לעמוד בסתירה לאמונה הדתית שלה ולצו האל, ולכן היא מחפשת דרך לבטא זאת בעבודת ה' ולהיות שותפה מלאה יותר, ביחד עם הגברים, כקהילה שלמה. הפמיניזם הדתי אינו זרם קוהרנטי או תנועה מאורגנת וממוסדת בעלת מאפיין אחיד; בנושאים רבים קיימים חילוקי דעות בין נשים שונות המזהות עצמן כחלק מתנועה זו. יש המבקשות להתמקד בתגבור לימוד התורה לנשים, ויש השואפות לפרוץ דרכים חדשות בתחום המרחב הציבורי ובית הכנסת. יש המבקשות ליצור קבוצות לימוד ותפילה של נשים בנפרד מגברים, כדי לאפשר לנשים לבטא את עצמן ולפתח קול נשי ייחודי, ויש המבקשות להשתלב בקיים, במה שנהג אלפי שנה בעם ישראל, ולא לפתח יצירה נשית ייחודית. ויכוחים רבים קיימים לגבי קצב השינויים, אבולוציה או רבולוציה, מידת המהפכנות הנדרשת ואילו תחומים עומדים בראש סדר היום של נשים. מחלוקות אלה הן ביטוי לחיוניותה של תנועה זו.

לעצב את סיפור חיינו בעצמנו

הפמיניזם הכללי מבקש לשחרר נשים מתפיסה מהותנית, כזו המגדירה את טבען כנתון מראש וקובעת לפיו את ייעודן בחיים. יותר ממה שאנחנו מבקשות שוויון, אנחנו מבקשות חירות לממש את עצמנו ולעצב את סיפור חיינו, מבלי שיכוונו ויסלילו אותנו מלמעלה לתפקידים 'נשיים' בלבד. אנחנו דורשות לאפשר לנו לטפח את כישורינו ויכולותינו בכל תחומי החיים, בלי לצמצם את מרחב הבחירה שלנו בעולם. אין זה אומר שאנחנו רוצות להיות "כמו גברים". אישה שלומדת נהיגה רוצה חופש תנועה; אישה שרוצה ללמוד מתמטיקה, להיות רופאה, נהגת אוטובוס, מנהלת בנק או פוליטיקאית, עושה זאת משום שכך היא בוחרת לממש את הכישורים שעמם באה לעולם ואת תחומי העניין שלה. העובדה שבעבר, כל התחומים הללו היו

נחלת הגברים, לא רלוונטית היום ולא יעלה על הדעת לשלול מאישה את החופש ללמוד באקדמיה, לנהל חברה או לעמוד בראש מפלגה.

כך גם בעולם הדתי. נשים דתיות אינן מבקשות להידמות לגברים אלא מבקשות את החופש לעצב לעצמן את חייהן הדתיים, להיות שותפות להם ולא לעמוד מהצד, ולמלא אותם בתכנים שבעבר היו נחלת הגברים בלבד: לימוד תורה, קיום מצוות ושותפות בטקס. איננו מוכנות שיגדירו את טבענו, או שיכוונו אותנו רק למה שיש הסבורים שהוא ייעודנו - להיות רעיות ואימהות. אנו רוצות לעצב לעצמנו את חייהן הדתיים במסגרת ההלכתית שבה אנחנו מחזיקות. אישה שבחרת להיות אם ורעיה - תבורך. אישה שבחרת להתפתח מבחינה רוחנית דרך לימוד תורה, לעבוד את ה' דרך תפילה וקיום מצוות אחרות, תבורך גם היא ואל ימנעו זאת ממנה. אישה שרוצה להיות מעורבת יותר בתפילה, בטקס הנישואין, לומר קדיש אחר יקריה וכדומה - תבורך גם היא. איננו עושות זאת כדי להיות כמו גברים. אנחנו פשוט מבקשות לעבוד את ה' דרך המצוות שעם ישראל נצטוו בהן, ולא דרך הפריזמה המצומצמת של התפיסה המהותנית לגבי טבענו המולד והקבוע מראש.

האם הפמיניזם הדתי מסוכן ליהדות?

חוגים שמרניים קושרים את הפמיניזם הדתי עם שלל תופעות שליליות הקשורות בעידן המודרני והפוסט-מודרני: פירוק המשפחה והקהילה; יצירת תחרות ומתח בין נשים וגברים; ערעור הסדר החברתי. נשים מואשמות בכך שהן פועלות למען עצמן, מפתחות קריירה, זונחות ילדים, שונאות גברים וגורמות בכך להרס אדני המשפחה, המסורת וההלכה.

ואולם, מי שעוקב אחר התפתחות הפמיניזם הדתי בעשורים האחרונים, יגלה שהפמיניזם הדתי כלל אינו כפי המתואר. אדרבה, ערכי המשפחה והקהילה הם נר לרגליו, וטובת כלל הנפשות במשפחה, לרבות האישה והבנות, נמצאת בראש מעייניו. הפמיניזם הדתי מבקש שותפות, מעודד תקשורת בין גברים ונשים, מאפשר למשפחה חוויה דתית משותפת בלימוד תורה, בתפילה, בטקסים משמעותיים בחיים. הוא מעצים את דמות האם בעיני ילדיה ובעיני בן זוגה, ומאפשר לה לחוש סיפוק ומלאות בחייה הרוחניים, ומעודד גם את בן הזוג להיות פעיל בתחומים שבעבר היו מחוץ לתחומי עניינו, כמו מעורבות בגידול הילדים ואחזקת הבית.

הפמיניזם הדתי שואב השראה מן הפמיניזם הכללי אך עומד בפני עצמו ונשען על ערכים של תורה ואמונה. אנחנו בוחנות, לומדות, מתייעצות עם רבנים ומאמצות מהפמיניזם הכללי מסרים ורעיונות אשר מקדמים את העולם הדתי לתפיסתנו ותואמים את השקפתנו. על פי רוב אנו פועלות יחד עם שותפינו הגברים בתיאום

ובהסכמה. גברים רבים רואים ברכה במעורבות הגוברת של נשותיהם ובנותיהם בעולם התורה, בקהילה ובחיים הדתיים. הם מכירים בצרכים הרוחניים שלהן וחולקים עמן את מטלות הבית והאחריות לגידול הילדים, באופן המאפשר לשני הצדדים להרוויח משני העולמות.

ועדיין, אנו משלמות מחירים כבדים בשל מורכבות תפיסת עולמנו: המסד הדתי מטיל ספק בדתיותנו, והפמיניזם הכללי מטיל ספק בפמיניזם שלנו, אשר מחויב להלכה, לעולם התורה ולערכיה.

בעינינו, הפמיניזם הדתי מביא ברכה ליהדות ובונה בה עוד קומה, בדיוק כפי שלאורך הדורות ההתמודדות עם רוח התקופה הביאה את חכמים למצוא פתרונות שיאפשרו להכיל אותה בתוך ההלכה ולבנות קומות חשובות של הגות ופסיקה. בשל החשש מאובדן התורה שבעל פה אסף רבי יהודה הנשיא את המשנה והעלה אותה על הכתב; לנוכח צורך הזמן והשעה תיקן רבינו גרשום מאור הגולה שלא לשאת שתי נשים ולא לגרש אישה בעל כורחה; לאור הבנת המציאות תיקן הלל את הפרוזבול; וכך גם נקבעה מכירת חמץ לגוי ועוד. שינויים מהותיים התחוללו ביהדות לא כדי לפגוע במסורת ובהלכה אלא דווקא כדי לשמר את רוח ההלכה ולאפשר לה להמשיך להיות רלוונטית. באותה מידה אנחנו מצפות ממנהיגי הדור לפעול על מנת לקדם את מעמדן של נשים בימינו ולאפשר לאישה הדתית להשמיע את קולה ולקחת חלק בעולם הדתי. אנחנו מצפות מהרבנים בתקופתנו להבין קשיים של נשים הייחודיים לדורנו, ולנקוט צעדים ממשיים כדי לפתור אותם.

נכון, הפמיניזם הדתי מציב אתגרים לא פשוטים ליהדות ובטווח הנראה לעין, קל יותר לדחות על הסף את תביעותיו מאשר להיענות להן. אך אנו מאמינות שזו משמעותה האמיתית של יהדות חיה, הולכת, רלוונטית לכל דור.

עולמנו עבר ועודנו עובר תמורות כבירות. בטווח הארוך יותר, הסכנה האמיתית ליהדות היא דווקא ההתקבעות וההתכחשות לשינויים המחלחלים לתוכה, ללא מתן מענה דתי רוחני הולם להם. דווקא ההתעלמות מרצונן של נשים ובנות להיות כלולות בעבודת ה'; דווקא ההתנערות של חלק מן הרבנים מתפקידם לעודד נשים לקחת חלק פעיל יותר בלימוד תורה וביצירה רוחנית; דווקא ההתנגדות ליכולתה ולחובתה של ההלכה ליצור את השינוי הנצרך - הן הן הסכנה ליהדות. הפער שנוצר בין מקומן של נשים בעולם הדתי לבין מקומן בכל הסובב אותו, הוא הגורם המרחיק נשים (וגברים) מהעולם הדתי, והוא המוביל לייאוש ולווייתור.

נשים בלימוד תורה ובמרחב בית המדרש

נשים יחידות סגולה שלמדו תורה ואף התפלמסו עם גדולי תורה בני דורן, מאירות אלינו מדי פעם מבין מדפי הספרים. כך היו ברוריה אשת רבי מאיר, בתו של רבי שמואל בן עלי מבגדד, הרבנית אסתר מזרחי בת רבי שמואל ברזאני ומרת בילה, אמו של רבי יהושע פאלק. אך אלה היו בבחינת היוצאות מן הכלל שאינן מעידות על הכלל, ונתפסו כבעלות זכות מיוחדת.

במאה השנים האחרונות, מאז ייסדה שרה שנירר את הרשת החרדית לבנות 'בית יעקב' בשנת 1918 - חלה מהפכה עצומה בלימוד התורה ובחינוך התורני של נשים יהודיות. במציאות דורה, צו השעה היה לתת מענה תורני לבנות שלא למדו תורה ונהו אחר לימודי חול. הסדק שהיא פתחה לפני מאה שנה נפתח לרווחה בדורנו: בעשורים האחרונים קמו עשרות מדרשות ללימוד תורה לבנות, בכל הזרמים הדתיים, הנותנות מענה ברמה גבוהה לצימאון הגדול בתורה. אף שעדיין, רוב התלמידות בחינוך הממלכתי-דתי היום אינן נחשפות ללימודי גמרא בבתי הספר, צעירות המסיימות תיכון יכולות להשתלב באחת מן המדרשות הגבוהות ולהרוות צימאון זה בלימוד תורה.

זכינו לחיות בדור שבו נשים לומדות תורה ברמה גבוהה יותר מאשר אי פעם בעבר; נשים הופכות להיות שותפות ללימוד, לפרשנות ולשיח ההלכתי; נשים מתמחות בדיני טהרה ומתפקדות כיועצות הלכה לענייני משפחה; נשים לומדות להיות טוענות רבניות ומייצגות צד בגירושין תוך ניהול שיח הלכתי מפולפל עם הדיינים בבית הדין הרבני; נשים שוחות בים הפרשנות וההלכה לעומקו ולרוחבו, והופכות לכתובת של פסיקה הלכתית לנשים וגברים הפונים אליהן ורואים בהן סמכות דתית; נערות נותנות דרשה בטקס בת המצווה שלהן; נשים כותבות מאמרים ותשובות הלכתיות בכתבי עת המקובלים על הציבור הדתי לאומי; ומספר הולך וגובר של נשים לומדות לרבנות, נבחנות ומקבלות הסמכה על ידי רבנים גדולי תורה. בעתיד הלא רחוק, נשים ילמדו וייבחנו אף לדיינות.

ככל שאנו מעמיקות בלימוד התורה ובשיח ההלכתי, כך בולט לעינינו הקסר וההיעדר של הסיפור הנשי בשיח הדתי ובמקורות הנמצאים ביסוד עולמנו הרוחני. הרבה כאב כרוך בלימוד דברי חז"ל על טבען של נשים ומעמדן, ושתיקתן של דמויות הנשים בסיפורי התורה והמדרשים זועקת לשמים. אין ספק שהמקורות הדתיים מספרים את סיפורו של העם היהודי מזווית מבטם של גברים - זה היה ההקשר החברתי שבתוכו צמחה תרבותנו ואי אפשר להתכחש לכך. אך נשים היה היו בסיפור ולכן אחת הפעולות הפמיניסטיות בימינו היא לתת להן קול, לחלץ אותן מהאנונימיות, להשלים את הסיפור על ידי מדרש או פרשנות נשית. פעולה חדשנית זו

היא המשך ישיר לפעולה הדרשנית של חכמינו, אשר השלימו על ידי מדרש ופרשנות חללים סיפוריים או פתרו בעזרתם קשיים בטקסט. בדרך זו נוצרת השלמה של הסיפור המשותף, המביא לקדמת הבמה גם את זווית המבט הנשית ונותן ביטוי לחוויית האישה, באופן המאפשר הזדהות של הלומדות והלומדים. נשים שלומדות תורה נתקלות פעמים רבות בחשדנות כלפי מניעיהן ותהייה על טוהר כוונותיהן. אף שבדרך כלל, הרצון שלהן נובע מצימאון דתי ורוחני, רצון לדעת את דבר ה' ולהתחזק בעבודת ה' שלהן, הן נחשדות כמי שמונעות ממניעים פסולים (האם בוחנים גם את מניעיהם של גברים הלומדים תורה?) וכמבקשות לעשות את התורה קרדום לחפור בה. השיטפון ההולך וגובר של נשים מכל המגזרים ותפיסות העולם המבקשות ללמוד תורה - בדרך מסורתית ובכתיבת פרשנות מודרנית, בלימודי מחשבת ישראל ותלמוד, תנ"ך בגובה העיניים ובגובה השמיים, במדרשות, בשיעורים בבתי הכנסת, ברשתות החברתיות ובחברות דרך הטלפון - מוכיח כי הפוסל, במומו פוסל.

ועדיין, השאלות והאתגרים העומדים לפתחו של בית המדרש משרטטים כיוונים מעניינים ומפתיעים: האומנם קיים לימוד 'נשי' לעומת לימוד 'גברי'? האם הלימוד הנשי יפתח עולם רוחני חדש ושונה ממה שהכרנו עד כה? האם הידע של הנשים יוביל לפסיקה נשית שתהיה שונה במהותה מפסיקה גברית? האם וכיצד ניסיון החיים הנשי יבוא לידי ביטוי בפסיקה של נשים? הנתבים שבהם צפויה היהדות לצעוד אינם גלויים לחלוטין, אך ברור שפריצת מחסום הלימוד על ידי נשים לפני מאה שנה כבר שינתה את פניה והיא עוד תוסיף ותמשיך להשתנות, שכן ידע הוא כוח.

נשים בבית הכנסת ובמרחב הציבורי הדתי

במרחב התפילה והטקס מצבן של נשים עדיין מורכב יותר. בעולמנו נשים שותפות בכל תחומי החיים - מנהלות מחלקה בבתי חולים, שופטות, מנכ"ליות בנקים מובילים ומשמשות בתפקידי מפתח ציבוריים. אך דווקא במקום המשמעותי ביותר לזהותן היהודית והדתית, בבית הכנסת, הן נדחקות אל מאחורי המחיצה, חסרות קול ונוכחות. ברוב בתי הכנסת בישראל אישה לא נושאת דבר תורה, לא יכולה לנשק את ספר התורה העובר בין גברים בלבד, יש בתי כנסת שמבקשים מנשים לא להרים את קולן בעת השירה בתפילה, עזרת הנשים של בתי כנסת רבים אינה נגישה לנשים מבוגרות, נכות או מטופלות בילדים, לא תמיד אנחנו שומעות מעזרת הנשים את החזן ואת נושא הדרשה ולא תמיד אנחנו רואות את המתרחש. לא אחת קרה ששכחו להדליק אור או מזגן בעזרת הנשים, או שכחו בכלל לפתוח אותה לציבור המתפללות. הנשים לא רלוונטיות לתפילה

המתקיימת איתן או בלעדיהן, ותפקידן הייחודי בבית הכנסת מסתכם בפעולות שאינן קשורות לחלק המהותי של התפילה - כגון זריקת סוכריות והכנת הקידוש.

אנחנו שואפות ליצור הרמוניה בין זהותנו בחברה הכללית ובבית הכנסת, לממש את עבודת ה' שלנו ולאפשר לנו לתת לה ביטוי במקום המרכזי ביותר שלה. איננו מתנגדות למחיצה אך מדוע עלינו לשבת מאחור, להיות בלתי נראות ובלתי נשמעות? מחיצה יכולה להפריד ולא להסתיר, להיות מכבדת ולא מפלה, אם היא מחלקת באופן שווה את חלל בית הכנסת, כך שגם בתפילה שמרנית לחלוטין, נשים יחוו שהן חלק מהציבור המתפלל ולא צופות במתרחש מהצד.

בנוסף לבעיות הטכניות, הניתנות לכאורה לפתרון עם מעט תשומת לב ורצון טוב, יש שאלות אחרות, מהותיות יותר, הדורשות עיון וקבלת החלטות הלכתיות, וכל קהילה מכריעה בדרכה: האם לאפשר לנשים לומר דבר תורה או הרצאה בבית הכנסת בשעת התפילה ואחריה? האם לאפשר לנשים לומר קדיש בקול רם בעת התפילה לבד או רק יחד עם גברים? האם לאפשר לנשים לקדש עבור הקהילה? האם לאפשר לנשים לקרוא במגילה מקלף? האם הן יכולות להוציא נשים אחרות בקריאתן? ולהוציא גברים? האם לאפשר לנשים לעלות לתורה במניין משותף לגברים ולנשים? לקרוא בתורה? האם יש בעיה בעלייה לתורה וקריאה בתורה של נשים בקבוצת תפילה של נשים בלבד? האם קבוצות תפילה של נשים יכולות להתקבץ בבית הכנסת או רק באזור פרטי? האם מותר לתת להן ספר תורה מבית הכנסת?

לחלק מהשאלות הללו, התשובות ניתנות בחיים עצמם - יותר ויותר נשים אומרות קדיש, אומרות דבר תורה, עולות וקוראות בתורה במניינים הידידותיים להן. חלק מהשאלות אינן הלכתיות גרידא אלא חברתיות-קהילתיות; הן מעלות את הצורך לבחון ולהעמיק לא רק בצדדים ההלכתיים אלא גם בשאלות הנוגעות לדרכי הכרעה של הקהילה ומדיניות הלכתית: מי מכריע בנעשה בקהילה? האם יש לברר אצל מנהיגי הדור תלמידי החכמים כיצד לנהוג? ושמה כל רב יכריע בקהילתו שלו? ומי יכריע בקהילות רבות בהן לא מכהנים רבנים? האם השיקול של 'לעשות נחת רוח לנשים', או 'נשים חשובות' יכול להצטרף למכלול השיקולים בפסיקה? והאם מותר לאסור את המותר ובלבד שלא לפגוע ברגשותיהם של אלה המבקשים לשמור על הסדר שהיה קיים מימים ימימה?

כמו ביחס ללימוד תורה אך במידה רבה הרבה יותר, אנו נחשדות ברצוננו זה לקיים מצוות במרחב הציבורי, במניעים שאינם לשם שמים. שואלים אותנו מדוע אנחנו מבקשות לקיים מצוות שאנו פטורות מהן, בזמן שאנחנו יכולות להתמקד במה שכבר חויבנו; תוהים בפנינו האם אנו עושות זאת ממקום כן וטהור; מתקיפים אותנו שאנחנו לא נאמנות להלכה שאנחנו פועלות מתוך 'אגו' ולא מתוך יראת שמיים, ועוד. הגיע הזמן

להפסיק לבחון אותנו ב'מד כוונות', כפי שאף אחד לא בודק גבר שעובר לפני התיבה אם הוא עושה זאת ממקום של עבודת ה' או מאגו, והאם קיים מצוות אחרות לפני שהרשה לעצמו לקיים מצווה זו. רצוננו לקחת חלק במצוות במרחב הציבורי נובע מהעובדה הפשוטה, שקיום מצוות אלה מבטא את זהותנו הדתית והופך אותנו לשותפות מלאות יותר בחיים היהודיים. מדוע נשמעת התנגדות כה עמוקה לכך שנשים ייראו וישמעו במרחב הציבורי? האם התנגדות זו נובעת מטוהר כוונות ויראת שמים, או שמא מ'אגו', היינו: מרצון לשמור על עמדת הכוח ולהחזיר את הנשים לשולי המרחב הציבורי?

טענה נוספת הנשמעת לרוב מפי המתנגדים לנו, היא טענת 'המדרון החלקלק' שלפיה, גם כאשר מבחינה הלכתית יש מקום להתיר, הסכנה הגדולה היא שההיתר יביא להיתרים נוספים ולתיאבון גדול עוד יותר של נשים, ולכן עדיף לאסור הכול. טענה זו אינה עומדת במבחן ההלכה משום שאין היתר לאסור את המותר. וגם כלפיה אפשר להחזיר בתהייה: האם הקלות שבה נוטים להחמיר ולאסור כל מעשה שיש בו ניחוח של פמיניזם, אינה בעצמה בגדר 'מדרון חלקלק' נגדי, של איסור אוטומטי, ללא שקלא וטריא הלכתי?

רבים מהמעשים שנחשבו בעבר כמרחיקי לכת ואסורים נחשבים היום למותרים, אפילו בעיני המחמירים. כך למשל בעבר נאסר לימוד תורה לנשים, והמציאות בשטח שינתה את הפסיקה ואין עליה עוררין. גם קריאת מגילה על ידי נשים לנשים נחשבה בעבר למעשה חתרני ואילו היום היא מקובלת בקהילות רבות ומותרת על ידי רבנים רבים, וכך גם האיסור לרקוד עם ספרי תורה בשמחת תורה, לקרוא בתורה, לעשות קידוש בסעודת שבת, לברך על לחם משנה, לומר קדיש במניין ולכלול נשים בזימון. כל אלה היו בעבר בלתי מקובלים ואסורים, ולאחר שנשים תבעו את מקומן, רבנים אורתודוקסים שקלו מחדש את הפסיקה ההלכתית והתירו אותם, אם כי לעתים בהסתייגויות שונות. זוהי התפתחות מבורכת, הנעשית בכלים הלכתיים, מתוך ראיית המציאות והבנת הצורך של ימינו.

העתיד הלא רחוק יגלה לנו לאן זורם שטף ההתחברות הנלהבת של נשים יהודיות לעולמן הרוחני - האם יפרחו המניינים המשותפים, שבהם נשים מקבלות נוכחות בבית הכנסת ולוקחות חלק פעיל בתפילה? ושמה המגמה תיבלם על ידי כך שבתי כנסת 'רגילים' יהפכו להיות ידידותיים יותר לנשים (במבנה הארכיטקטוני שלהם, בספירת נשים למניין ובאפשרות לומר דבר תורה, להעביר את ספר התורה ועוד). האם יתפתחו קבוצות תפילה נפרדות לנשים שבהן הן יוכלו לבטא את תפילתן בדרך יצירתית-ייחודית? השינוי בוא יבוא, ורק העתיד יגלה כיצד יתרום הקול הנשי לעיצוב פניו של בית הכנסת ולשינויים בתפילה.

מיניות וגוף

בשנים האחרונות החלה התעוררות בשיח המיני בחברה הדתית. עד כה ההתעסקות בגוף בכלל, ובזה הנשי בפרט, הייתה בחזקת 'טאבו' - כיסו אותו, לא דיברו עליו ועל כן גם לא התמודדו עם אתגריו. אך המציאות שבה אנו חיים - חברה מתירנית, מסרים מיניים הפורצים מכל עבר וגישה קלה לאינפורמציה בלתי מסוננת באתרי האינטרנט - מחייבת אותנו לדבר על הנושאים ולהתמודד אתם כראוי. יחד עם זה, ההעצמה של נשים דתיות, שבעבר 'נשלטו' על ידי השיח הגברי המכסה ודוחק אותן פנימה, הביאה רבות מהן לתהות על הדיסוננס שבין החינוך המחמיר בענייני צניעות, עידוד א-מיניות של נערות מתבגרות ושמירה על "תומתן", לבין טיב מערכת היחסים הזוגיים שאמורה להתפתח לאחר הנישואין. המעבר החד מהבועה שבה גדלה הנערה אל איבוד האוטונומיה שלה על גופה לקראת הנישואין ומיד לאחריהם, יוצר בלבול ומצוקה ודורש עיון והתייחסות של נשות ואנשי חינוך וטיפול.

בעולם הדתי שכיחים מסרים שלפיהם מיניותו של הגבר מתפרצת וחסרת מעצורים והאחריות עליה מוטלת על האישה - היא צריכה למנוע ממנו להתפתות על ידי לבוש צנוע, וכבת זוג, עליה לספק את צרכיו כדי להבטיח חיי משפחה מאושרים. עד לא מזמן, המפגש עם מדריכת כלות לפני הנישואין היה ההזדמנות היחידה לנערות להיחשף לעיסוק המיני ביהדות, אך על פי רוב, המפגש התמקד בהכנה לקראת הלילה הראשון ובהלכות הסובבות את יחסי האישות, אשר במרכזם נמצאת מיניותו של הגבר ולא הייתה כמעט התייחסות לצרכי הגופניים ולרצונותיה המיניים של האישה. נדמה היה שחסרות מילים, ואין שפה ושיח הולמים שיוכלו לתאר צרכים ורצונות של נשים בנושא המיני. כיום גובר הביקוש בציבור הדתי ליצור שפה ומרחב בטוחים לשיחה בנושאים מיניים מתוך הבנה שיחסי אישות הם יחסים הדדיים, שבנויים על כנות ופתיחות, ויש לתת בהם מקום גם לצרכים ולרצונות של האישה. הבנת הקשר ההדוק בין גוף ונפש, הרצון לספק את צורכי שני הצדדים ונטישת תפיסות מהותניות המייחסות צורך גופני לגבר ורגשי לאישה - ישפרו את חיי האישות והזוגיות שהם אדני המשפחה.

ועוד: כניסתן של נשים לשיח ההלכתי אפשרה להן לקחת אחריות על נושאים שבעבר היו בסמכות גברית בלבד, ולדרוש אוטונומיה גדולה יותר על גופן. כך למשל, יותר ויותר נשים דורשות לטבול כרצונן, עם בלנית או בלעדיה, זאת בהסתמך על פסיקות המתירות טבילה ללא השגחה, והוספת השיקול של זכות הנשים לפרטיות בפסיקה בנושא. דוגמה אחרת היא רצונן של נשים להימנע ככל האפשר מנטילת הורמונים לטיפול בעקרות הלכתית, לפני מיצוי אופציות אחרות שבעבר הועדפו פחות מבחינה הלכתית, וזאת מתוך הוספת השיקול

של בריאות האישה ואיכות חייה למכלול השיקולים ההלכתיים. נשים רופאות שהן תלמידות חכמים מבטאות בקול דעה הלכתית-רפואית בדבר הסכנה בצום לנשים הרות ומיניקות, מתוך הבנה עמוקה יותר את המתרחש בגופן ובנפשן.

צניעות והדרת נשים

צניעות היא ערך דתי חשוב המאיים תדיר על ידי החברה המערבית המתירנית, ועל ידי האמצעים הטכנולוגיים המקיפים את חיינו. כל חברה דתית, לזרמיה השונים, מצפה ודורשת מחברי קהילתה לנהוג בצניעות, 'והצנע לכת עם אלוהיך'. אך במגזרים מסוימים הפך העיסוק המוגזם בצניעות ללא-צנוע. התייחסותם המפורטת של רבנים ללבושן ולאברי גופן של נשים, וראיית הנשים כולן, מילדות בגן ועד קשישות, כאימויות על יצר הגברים העלול להתפרץ - היא מעין תמונת ראי של הפריצות בעולם הכללי, המזהה נשיות עם מיניות, ומחפיצה נשים מבלי לראות בהן אדם שלם.

כפמיניסטיות דתיות אנו דוחות כל החפצה של גוף האישה - הן את ערטולה בראש חוצות והן את כיסויה המוגזם. צניעות, בלבוש ובהתנהגות, היא מידה טובה לכולם, לנשים ולגברים, ויש למצוא את האיזון העדין בנושא, באופן שישמור עלינו כחברה בריאה המכבדת את בניה ובנותיה ולא פוגעת בהם. איננו מבקשות לבטל את שיח הצניעות ההלכתי, אך כמי שנמצאות על פי רוב במוקד הדיון, אנו דורשות להיות נוכחות ושותפות מלאות בו. יש הסוברות שרק נשים תלמידות חכמים צריכות לקבוע כללי צניעות לנשים ובאופן דומה, רק רבנים צריכים לקבוע כללי צניעות לגברים.

שיח הצניעות משליך גם על נושא כואב נוסף - הדרת נשים מהמרחב הציבורי, העלמת תמונותיהן מהעיתונים והפרסומות, היעדר נשים מרשימות דתיות מסוימות בכנסת, הופעת ילדות רק באור אולטרה סגול, השתקת הקול הנשי מעל גלי אתר מסוימים, ודחיקתן לשוליים בהופעות ולהבדיל - בהלוויות, בהרצאות פומביות וכיוצא בזה. חשוב להבין כי מגמה זו אינה מחזקת את חיינו הדתיים אלא נועדה לשמר סדר חברתי קיים ולחזק את השליטה הגברית במרחב הציבורי. חברה מכבדת, צנועה ויראת שמים כוללת גברים ונשים האחראיים על התנהגותם ומעשיהם, והימצאות נשים בכל מקום במרחב הציבורי צריכה להיות מובנת מאליה, שכן אנחנו חלק בלתי נפרד מהחברה ומהקהילה.

'וזהיה מחניך קדוש' - המאבק בפגיעות מיניות

החברה הכללית בארץ ובעולם עברה שינוי דרסטי בשנים האחרונות בכל הקשור למותר ולאסור ביחסים בין גברים ונשים. הטרדה מינית נקבעה במדינות רבות כעברה על החוק, והמודעות הגוברת הביאה לתנועת **me too** הספונטנית, שחשפה מעשים פוגעניים כלפי נשים והראתה כי הטרדות מיניות רווחות בכל החברות, כולל גם בחברה הדתית. אין ויכוח על כך שאסור להטריד נשים, בבחינת 'וביערת הרע מקרבך'; המאבק שלנו כפמיניסטיות דתיות בתחום זה התמקד בהעלאת המודעות לכך שהתופעה אכן קיימת גם בציבור הדתי, ובאופן שבו ראוי לטפל בה.

כבר לפני כשני עשורים, כשהנושא היה עדיין בלתי מוכר בחברה הדתית, התעמתו כמה נשים פמיניסטיות דתיות באומץ רב ובנחישות בתוך הציבור הדתי, וניהלו מאבק עיקש להכרה בכך שהתופעה של הטרדת נשים על ידי רבנים ובעלי תפקידים דתיים היא תופעה קיימת ויש לתת עליה את הדעת. הגישה הרווחת באותו זמן נטתה להשתיק מקרים שהתגלו, כדי לא לפגוע בכבודם של רבנים נערצים וכדי לא 'לכבס בחוץ את הכביסה המלוכלכת' באופן שיביא להשחרת הציבור הדתי כולו. כמו כן רווחה בציבור הדתי ההנחה שמדובר במקרים בודדים ויוצאים מן הכלל. רק בעקבות לחץ של אותן נשים פורצות דרך, אשר התעקשו שוב ושוב להעמיד מראה מול הציבור הדתי, התבהרה מזה שהיום כבר נתפס כמובן מאליו - שתופעה רעה זו של ניצול כוח וסמכות כלפי נשים או תלמידים, לא פסחה אף על המגזר הדתי. בשנת 2003 הוקם 'פורום תקנה' במטרה לטפל באופן דיסקרטי וראוי בתלונות של הטרדה מינית מצד בעלי סמכות בציבור הדתי-לאומי, רבנים כריזמטיים ומנהיגים רוחניים מוערכים שניצלו באופן ציני את מעמדם ופגעו בנשים או בתלמידים. את הפורום מאיישים רבנים, תלמידות חכמים ואנשי משפט מקובלים על הציבור הדתי ובשנים האחרונות הוא התפרסם בשל מקרים שקיבלו הד תקשורת, אף שרוב המקרים הקשים שבהם הוא מטפל אינם זוכים לפרסום.

התובנה שהתופעה של הטרדות מיניות, פגיעה בילדים, התעללות בנשים ואף גילוי עריות אינה פוסחת על המגזר הדתי, קשה לעיכול במגזר הסבור כי הוא חסין מפניה. גם היום, את עיקר המאבק מנהלות פמיניסטיות דתיות המוסרות נפשן לעניינים אלה וממשיכות להיאבק למען מודעות גבוהה יותר לנושא ולהקעה של תופעות אלו. ללא אותן נשים אמיצות לא היה מתחולל השינוי המתהווה.

נשים בבית הדין הרבני - המאבק למען עגונות ומסורבות גט

עגינות וסרבנות גט הן בעיה קשה וכואבת בעולם היהודי. הגט ניתן לאישה רק על פי רצונו של הגבר, ועל כן היא תלויה בו ונתונה לסחיטה מצדו בהליך הגירושין. אמנם הדיינים רשאים לכפות על גבר סרבן לתת גט לאשתו, אולם הם נמנעים מלעשות זאת בדרך כלל, מחשש ל'גט מעושה' (גט הניתן בניגוד לרצון הבעל במקום שאין רשאים לכופו אותו) הפסול מבחינה הלכתית. בנוסף, על פי דין תורה, גבר רשאי לשאת יותר מאישה אחת ויחסי אישות שלו עם אישה אחרת בעודו נשוי אינם בגדר ניאוף. לעומת זאת, אישה נישאת על פי ההלכה רק לגבר אחד, יחסי אישות שלה עם גבר אחר בעודה נשואה נחשבים לניאוף וילדים שייוולדו לה מגבר יהודי זר ייחשבו על פי ההלכה למזרמים. מה שמחזק את כוחו של הגבר לסחוט את האישה לשם קבלת גט ויציאתה לחופשי. גדולי תורה לאורך ההיסטוריה היהודית תיקנו תקנות וקבעו הוראות שנועדו להיטיב את מצבן של נשים בנישואין וגירושין: הכתובה עצמה היא שטר ביטחון הניתן בידי האישה בעת הנישואין, המפרט את מחויבות הבעל כלפי אשתו במטרה להגן עליה ולתת לה ביטחון אישי וכלכלי בנישואין ובגירושין; רבנו גרשום מאור הגולה קבע במאה ה-11 שיש להחרים מי שנושא אישה שנייה; בכתובות של עדות המזרח נשבע החתן שלא יישא אישה אחרת ללא רשות אשתו; הרמב"ם קבע שאישה המואסת בבעלה יש לכפות עליו גירושין; במאה העשרים הציעו רבני קושטא וצרפת לעשות תנאי בקידושין, כדי שאפשר יהיה להפקיע קידושין במקרה הצורך; ומצאנו כתובה מאלג'יר שיש בה תנאי לבטל את הקידושין אם הבעל מת ללא זרע של קיימא, כדי לייתר את הצורך בייבום או חליצה של האישה. בדורנו, הציע הרב עוזיאל שהקידושין בישראל ייערכו על תנאי ועל דעת בית הדין; הרב שלמה גורן והרב עובדיה יוסף עשו רבות על מנת להציל נשים ממצבי עגינות. שורה ארוכה זו של גדולי הפוסקים מלמדת כי נושא זה הדיר שינה מעיניהם והם ראו לנגדם את מצוקת האישה היהודית, אולם לא די בכך.

המציאות של מדינה יהודית ריבונית אשר מסרה בידי בתי הדין בלעדיות על הליך הנישואין והגירושין מתוקף חוק, הביאה להעצמת כוחם של הדיינים בדורנו ולהתקשחות פסיקות שבעבר היו נתונות בידי רבני קהילה, שראו לנגד עיניהם את הפונים אליהם במצוקתם וסבלם, ועשו ככל יכולתם כדי לסייע בידם. הניכור שנוצר כיום בין אזרחי ישראל לבתי הדין, העובדה שציבור לא קטן בישראל אינו יכול להינשא באופן רשמי במדינה והתופעה הגוברת בשנים האחרונות, שבה עוד ועוד זוגות מצביעים ברגליים ונמנעים מנישואין כהלכה - חייבים לעורר את כולנו. מאבקנו למען עגונות ומסורבות גט אינו מכוון נגד מוסדות הדת אלא בעד המשך קיומם של

המשפחה היהודית, של נישואין כדת משה וישראל ושל זוגיות שיש בה כבוד וקדושה. בעקבות כניסתן של נשים לבתי הדין כטוענות רבניות, החלו נשים לקחת חלק משמעותי בשיח ההלכתי בתחום הנישואין והגירושין, ולהתעקש שהוא לא ירד מסדר היום הדתי. נשים לומדות ומלמדות, כותבות ונותנות שיעורים בנושאים אלו. הסכמי קדם-נישואין שיזמו נשים מלומדות ביחד עם שותפים מתחום ההלכה והמשפט, נועדו למנוע סרבנות גט ואנו פועלות בכל כוחנו כדי להטמיע בציבור את חשיבות החתימה עליהם על ידי זוגות לפני חתונה. מלומדים ומלומדות, רבנים ונשות הלכה יושבים על המדוכה בניסיון לחולל שינוי במעמדן של נשים בהליך הגירושין, ובמסגרת זו עלו הצעות כגון קידושין על תנאי, גט על תנאי, הפקעת קידושין וביטול הקידושין בטענת מקח טעות - כל ההצעות מבוססות על פסיקות ומקורות הלכתיים, ומביאות בחשבון את המצב החדש שנוצר בימינו, שאין לו תקדים. ערוץ נוסף בו אנו פועלות הוא בית משפט אזרחי, במטרה לקדם תביעות נזיקין כלפי סרבני גט, כמנוף אפקטיבי נוסף. בשנים האחרונות הוקם בית דין בינלאומי להתרת נשים מעגינות ואף בישראל קם בית דין פרטי העונה לצורך זה. כל הפעולות בתחום זה נובעות מיוזמה ולחץ של נשים המסורות לנושא, ומאמינות שחובה על הפוסקים למצוא פתרונות הלכתיים לבעיה קשה זו של עגינות, כפי שעשו גדולי הפוסקים בשעתם.

ועד שיימצא פתרון כולל, נשים בגירושין ממשיכות להיסחט, להיגרר למשך שנים ארוכות על ידי בעלים נקמנים ולהיות כאלמנות-חיות ללא יכולת להקים משפחה. דייני בית הדין טוענים שאין להם פתרון הלכתי להציע להן. בעינינו, העוולות שנעשות כביכול בשם ההלכה גורמות לחילול ה' אדיר. אנו, הפמיניסטיות הדתיות, כמעט היחידות העומדות בפרץ ופועלות לאור אמרת חז"ל "והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם", ולא נרפה עד אשר יימצא מזור לבעיה קשה זו!

קהילה דתית מחבקת

כאידאולוגיה, הפמיניזם הדתי מכבד כל אדם המבקש לחסות בצל האמונה, מבלי לבדוק בציציותיו ומבלי להדירו לשולי החיים הדתיים. 'הנורמה' שקבעה כי משפחה מורכבת מאבא, אמא וילדים, התערערה וכיום יש יותר יותר משפחות 'אחרות' המבקשות להיות חלק מהקהילה הדתית: בנים ובנות שנמשכים אל בני מינם אך אינם רוצים לנטוש את אורח חייהם הדתי ואת הקהילה שבה גדלו, אימהות יחידניות, גברים ונשים שהתגרשו או התאלמנו ומגדלים את ילדיהם בעצמם, רווקים ורווקות. כמי שחשו על בשרן הדרה והשתקה, איננו יכולות להתכחש להם ולדחות אותם - מי אנחנו כי נשפוט מה נכון ומה לא נכון בעיני ה'?? תפקידנו הוא לחבק ולהכיל, להיות קשובים לצרכים הייחודיים ולנסות למצוא פתרונות מתוך מקומנו כקהילה דתית תומכת, כי 'לא תוכל להתעלם'. הפניית עורף לבני הקהילה הלהט"בית שבתוכנו משמעה הוצאתם אל מחוץ לחברה הדתית, גרימת סבל ובושה לבני משפחותיהם, וגזר דין של אומללות למשך חייהם.

מתוך מחויבות זו אנו נזקקים לתת תשובות ולהתמודד עם השאלות ההלכתיות והחברתיות שמציאות זו מולידה: רווקות מבקשות לטבול במקווה; אם יחידנית מבקשת לשבת ליד בנה בבית הכנסת כדי לחנכו לתפילה בציבור; זוג חד-מיני מבקש ליצוק קדושה בזוגיות שלו; בחורה טרנסג'נדרית מתקשה להיכנס לבית כנסת מחשש שלא יתנו לה לשבת בעזרת הנשים; בן של אם גרושה עומד בצד בעת ההקפות בשמחת תורה, כי אין מי שירים אותו על הכתפיים; גבר גרוש נותר בודד בחגים, ללא ילדיו; ועוד.

לא נוכל להמשיך להפנות גב למי שרוצים לקחת חלק בעבודת ה'; עלינו לאמץ אותם לקהילה ולאפשר להם לתפוס את מקומם הראוי. קהילה דתית מחבקת מחנכת את בניה ובנותיה לסובלנות ולהתחשבות ברצונות ובכמהיות הדתיות של כל חבריה וחברותיה - נשים וגברים, קשישים וילדים, מתגיירים ועולים חדשים שזקוקים להדרכה, בעלי מוגבלויות שונות, פיזיות ונפשיות, ועוד.

תפיסה זו של קבלת כל אדם באשר הוא אדם, והימנעות מהסתגרות רק בין דומים לנו - היא אחד הקולות החשובים שמשמיע הפמיניזם הדתי, ובכך תרומתו הרבה לחוסנה של הקהילה הדתית.

סיכום

בכל דור התמודדו חכמים עם אתגרי השעה ושילבו את יפהפיותו של יפת באוהלי שם - הם הטמיעו ערכים ותפיסות עולם בנות התקופה בחיים היהודיים באופן שנתן מענה אותנטי ורלוונטי לבני זמנם, והעמיק עוד יותר את הבנת התורה כמתגלה מחדש בכל דור ודור, כניסוחה של פרופ' תמר רוס. בעולם המודרני, קצב השינויים גדול יותר מבעבר. תפיסות עולם רבות עברו זעזוע ושינוי, והמאמץ להתאים אותן להלכה, לשמור על הרלוונטיות של היהדות שתיתן מענה לאתגרי השעה - קשה מתמיד. נשים וגברים חווים פער גובר בין ערכי העולם הדתי לערכי העולם הליברלי, וכבר נשברו קולמוסים רבים על הדרכים השונות להתמודד עם פער זה - בחירה בעולם ערכים אחד בלבד תוך התנכרות לעולם הערכים שמנגד, או בחירה בשני עולמות הערכים, אשר דורשת מאמץ מתמיד לשילובם יחדיו. כך למעשה נולדה הציונות הדתית במאה הקודמת.

זכינו לחיות בתקופה מרגשת שבה מתחוללים שינויים דרמטיים ומשמעותיים בכל תחומי החיים הדתיים של נשים - שערי הלימוד פתוחים בפניהן; נשים לוקחות חלק בשיח ההלכתי וביצירה הרוחנית הדתית; שערי ההנהגה הדתית הולכים ונפתחים; ונשים פעילות יותר במרחב הציבורי של בתי כנסת. נשים למדו לדרוש יחס מכבד יותר לגופן ולאישיותן ולדחות יחס מהותני ומחפיץ המרדד את זהותן, והשינוי חלחל לציבור הרחב: ניכרת זהירות גדולה יותר בנושא החפצת נשים, גוברת המודעות להטרדת נשים; נעשים ניסיונות יצירתיים לפתרון נושא העגינות וציבור גדול יותר נכון להקשיב ולפעול לקידום מעמד האישה בנישואין.

בנותינו ובנינו נולדים לעולם שונה מזה שבתוכו גדלנו אנחנו. עבורם, מובן מאליו שנשים יתפסו את מקומן הראוי בחיים הדתיים, כפי שהן תופסות את מקומן ומממשות את ייעודן בתחומי חיים אחרים. נשים צעירות דורשות להיות חלק מן הסיפור היהודי ולא לחלוף על ידו; הן מבקשות להיות כלולות בשפת ההלכה ולא להיות מודרות ממנה; הן מבקשות שיראו אותן וישמעו את קולן.

אנו פועלים יחד, נשים וגברים, במטרה לאפשר לנשים להיות שותפות מלאות יותר בחיים היהודיים למען תיקון עולם ולמען הגדלת התורה והאדרתה. בכך אנו ממשיכים את השקפת חז"ל המבוססת על הפסוק בתהלים, 'אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף'. אנו תפילה שנזכה לצמיחת האמת, להשתקפות הצדק משמים ולעשיית הישר והטוב בעיני אלוהים ואדם.

”קולך” היא תנועת נשים דתיות פמיניסטיות, השואפת ליצירת שינוי חברתי ותודעתי לצורך קידום מעמד האישה, שוויון מגדרי וזכויות נשים - בהלכה, בהנהגה הדתית ובממסד הדתי - הן בחברה היהודית בישראל והן בחברה הדתית.

קולך נוסדה ב 1998 ומאז פועלת לחיזוק השוויון והכבוד ההדדי; לקידום השוויון במעמד האישי בנישואין ובגירושין; למאבק באלימות מגדרית, ניצול לרעה של סמכות דתית ופגיעה בנשים בשם ההלכה. אנו פועלות להרחבת ההשפעה, השותפות וההשתתפות של נשים ובנות במרחבים דתיים - בממסד הדתי, במוסדות דתיים בקהילות ובמשפחה.

kolech@kolech.com | www.kolech.org.il